

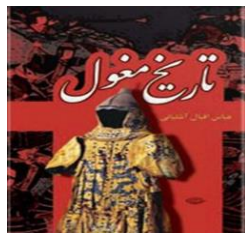
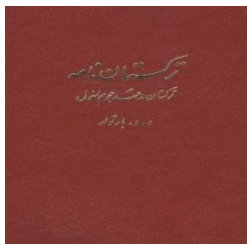
<p>درس : ۱۱ طراح : مسعود پورفلاح</p>	<p>به نام خدا معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش دفتر آموزش متوسطه نظری دبیر خانه راهبردی درس تاریخ تولید شده در استان گیلان</p>	<p>محتوای نوشتاری کتاب تاریخ ۲ (از بعثت پیامبر اسلام تا پایان صفویه) سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹</p>
--	---	--

عنوان : حکومت جامعه و اقتصاد در عصر مغول تیموری

اهداف یاد گیری:

آشنایی دانش آموزان با پدیده ی هجوم و جابجایی جمعیت (حمله مغول) و تاثیرات آن بر جامعه سیاست اقتصاد و فرهنگ ایران و توسعه روابط بین غرب و شرق و مواجهه (رویارویی) فرهنگ ایرانی اسلامی با این پدیده

منابع مطالعاتی:

۱- اقبال آشتیانی عباس - تاریخ مغول

۲- اشپولر برتولد - تاریخ مغول در ایران -

ترجمه محمود میر آفتاب

۳- بارتولد واسیلی ولادیمیریچ - ترکستان نامه - ترجمه کریم کشاورز

۴- بیانی شیرین - دین و دولت در ایران عهد مغول

نکات مهم درس

۱- تغییرات جمعیتی در آسیای مرکزی و حرکت صحرا نوردان به سوی مناطق شهر و روستایی (جمعیت ساکن) که دلایل اقتصادی و جغرافیایی داشت.

۲- نقش چنگیز خان در اتحاد مغولان و سامان دهی و تمرکز هجوم مغولان به چین و غرب از جمله ایران. چنگیز خان توانست طوایف مغول را متحد گرداند

۳- ایجاد ساختار های جدید سیاسی در سرزمین های تصرف شده چون ایران تحت عنوان ایلخان توسط مغولان که روش جدیدی برای اداره ی امپراتوری گسترده ی مغول بود .

۴- هولاکو خان نخستین ایلخان خلافت بنی عباس را در بغداد و فرقه اسماعیلیه را نابود کرد و به سوی غرب پیشروی کرد و در مقابل مملوکان در مصر مغلوب شد این پایان فتوحات مغولان بود.

۵- دوره ی حاکمیت ایلخانان و موضوع اسلام و فرهنگ ایرانی و تلاش گسترده ی دیوانسالاران فیلسوفان و شاعران و فقیهان برای آشنایی حکام مغول با فرهنگ اسلامی ایرانی (ایلخانان مغول مسلمان شدند)

۶- وزرای ایرانی در ایجاد وحدت سیاسی و تمرکز قدرت نقش اساسی داشتند .

۷- پایان عصر ایلخانان و آغاز دوران آشفتگی سیاسی و هرج و مرج (حکومت های شیعه مذهب سادات مرعشی آل مظفر) نمونه هایی از این رخ داد هستند .

۸- هجوم تیمور در پی تضعیف خانان مغول و از هم گسیختگی امپراتوری آنان به ایجاد امپراتوری جدیدی منجر شد

۹- ایجاد دولت های محلی و کوچک مانند ترکمانان در غرب ایران ویا مغولان کبیر گورکانیان در هند نتیجه ی فروپاشی دولت تیموری بود .

۱۰- حمله ی مغولان باعث ایجاد تغییرات گسترده در زندگی شهری شد و آن را ضعیف کرد اما در عصر ایلخانان و سپس در دوران تیموریان زندگی شهری دوباره رونق گرفت .

۱۱- گروههای اجتماعی و مهمترین ویژگی های نظام اجتماعی در دوران مغول و تیموری

تغییر بافت جمعیت - کاهش جمعیت - افزایش مهاجرت و نابودی توانایی های اقتصادی و فرهنگی شهر ها تقویت

عشایر در میان سه گروه جامعه ی **عشیره ای روستایی و شهری**

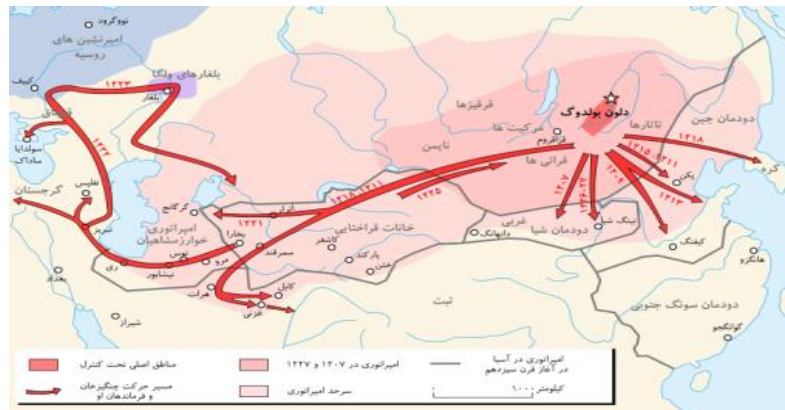
تقسیم جامعه به دو دسته کلی **فرا دست** (بالا) و **فرو دست** (پایین) دو گروه یعنی اشرافیت نظامی مغول با دیوانسالاران ایرانی همیشه در جنگ بودند .

۱۳- تغییر در نظام حقوقی و قضایی : محاکم سه گانه **شرع و مظالم و حسب** پس از حمله مغول مبدل به محاکم بر

پایه ی **یاسای چنگیزی** شد و در دوران تیموریان **تزوکات تیموری** با قدرت یابی ایلخانان مغول و در زمان

جانشینان تیمور دو باره محاکم شرع و مظالم جان گرفتند.

نقشه حمله مغول به آسیا ایران در عصر خوزمشاهیان

۱۳- مهمترین تحولات اقتصادی در عصر مغول و تیموری **تضعیف کشاورزی** و **رونق دامپرووری** و خصوصاً تجارت

توجه: رونق تجارت در دوران مغول محصول وحدت سرزمینی در امپراتوری وسیع مغول و امنیت موجود بود.

۱۴- مالیات مهمترین منبع درآمد خانان مغول (ایلخانان) از کشاورزان، بازرگانان و دامداران بوده است.

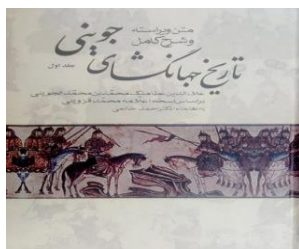
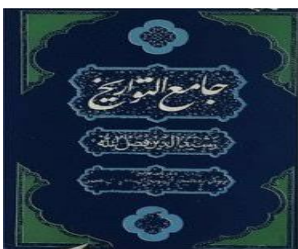
چکیده ی این درس

مغولان از مرکز قاره ی آسیا به سوی شرق و غرب توسعه یافته و به چین و ایران حمله نمودند و تا آخرین نقطه غرب آسیا پیش رفتند. آنان خلافت اسلامی را در بغداد که آخرین نفس های خود را می کشید نابود کرده و بساط دولت های مسلمان را جمع کردند. اما فتح یک سرزمین یک چیز اداره کردن آن یک چیز دیگر. آنان برای اداره ی سرزمین های فتح شده چاره ای جز بکار گرفتن دیوان سالاران و پذیرش اسلام و سازش با فرهنگ آن مردمان را نداشتند. دیوانسالاران ایرانی و مسلمان این راه را هموار کردند هرچند بهای سنگینی برای آن پرداختند. عصر ایلخانان دوران تمرکز قدرت سیاسی بود و پس از فروپاشی و هرج و مرج آن تیموریان نیز به همین راه رفتند. هجوم مغولان و سپس تیموریان اثرات جمعیتی و سیاسی و اقتصادی آشکاری داشت که تا سال ها بعد ماندگار شد.

مشهور ترین آثار تاریخ نگاری

۱- خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی جامع التواریخ

۲- عطا ملک جوینی تاریخ جهانگشای جوینی

پرسش های مکمل

- ۱-زمینه ها ودلائل حمله ی مغولان به غرب آسیا (ایران) چه بود ؟
- ۲- مهمترین دستاوردها ونتایج وآثار حمله هولاکوخان مغول (موج دوم حمله ی مغول) چه بود ؟
- ۳- سقوط خلافت عباسی ونابودی فرقه ی اسماعیلیه توسط ایلخانان مغول چه تاثیری بر اوضاع سیاسی ایران داشت ؟
- ۴- اوضاع وشرایط سیاسی ایران پس از پایان عصر ایلخانان تا حمله ی تیموریان چگونه بود ؟
- ۵- مهمترین دلایل وقفه وافول زندگی شهری درایران پس از حمله ی مغول چه بود ؟
- ۶- چگونگی رونق مجدد وتوسعه ی زندگی شهری در ایران پس از حمله مغول چه بود ؟
- ۷- نماد های زندگی شهری در عصر ایلخانان مغول درایران کدامند ؟ دو مورد را ذکر کنید .
- ۸- تاثیرات اجتماعی واقتصادی حمله ی مغول بر ایران چگونه بود؟
- ۹- مهمترین تحولات (رخ داد های) جمعیتی در ایران همزمان با حمله مغول چه بود ؟
- ۱۰- ساختار اجتماعی جامعه ایران در عصر ایلخانان مغول چگونه بود ؟
- ۱۱- نمایندگان هر یک از گروههای اجتماعی جامعه عصر مغول را ذکر کنید هر کدام دو مورد .
- ۱۲- حمله ی مغول باعث چه دگرگونی در نظام حقوقی وقضایی ایران شد ؟
- ۱۳- مهمترین دلایل زوال وبی رونقی زندگی کشاورزی در عصر مغول چه بود ؟
- ۱۴- عمده ترین فعالیت های اقتصادی در عصر مغول بر چه بخشی تمرکز داشت ؟ دلایل این رونق چه بود ؟

پاسخ پرسش های مکمل

- ۱- عوامل طبیعی و فشار اقتصادی   تفرقه در جهان اسلام   صفحه ی ۱۱۴
- ۲- سقوط دولت اسماعیلیان   ونابودی خلافت عباسی   صفحه ی ۱۱۵
- ۳- نابودی مرجعیت سیاسی و مذهبی خلفای بنی عباس راه را برای ایجاد و توسعه ی مرجعیت مذهبی و سیاسی ایرانیان در جهان اسلام هموار نمود (جواب پیشنهادی بخش فکر کنید و پاسخ دهید) انسجام سیاسی صفحه ی ۱۱۶
- ۴- آشوب   وهرج و مرج شکل گیری دولت های محلی چون سربداران   وال مظفر   صفحه ی ۱۱۶
- ۵- ویرانی شهر ها در پی حمله ی مغول و مهاجرت از شهر ها   مغولان چادر نشین تمایلی به زندگی شهری نشان نمی دادند.   صفحه ی ۱۱۸
- ۶- پس از استقرار حکومت ایلخانی و با تلاش دیوانسالاران و مهار رفتار غیر مدنی مغولان   صفحه ی ۱۱۹
- ۷- شهرک هایی چون رشیدیه ربع رشیدی   شب غازان   وسلطانیه   صفحه ی ۱۱۹
- ۸- مهاجرت از شهر ها تخریب گسترده ی زیر ساخت ها ی شهری زوال موقعیت ملاکین بازرگانان و دیوانسالاران نابودی بخش بزرگی از کشاورزی   صفحه ی ۱۲۰
- ۹- مهاجرت و تغییر بافت جمعیت   باورود گسترده اقوام مغول و غیر مغول به ایران   صفحه ی ۱۲۰
- ۱۰- از نظر معیشت به سه گروه عشیره ای روستایی و شهری تقسیم می شدند و جامعه به دو گروه فرادستان و فرو دستان تقسیم شده بود   صفحه ی ۱۲۰
- ۱۱- از فرادستان در ابتدا روسای قبایل اشراف نظامی   دیوانسالاران   واز فرودستان کشاورزان   صفحه ی ۱۲۰
- ۱۲- یاسای چنگیزی و بعد تزوکات تیموری   جای گزین محاکم شرع و مظالم و حسب شد .   صفحه ی ۱۲۱ و ۱۲۲

فعالیت ۲   صفحه ی ۱۲۱

نمونه هایی از گروه های اجتماعی از منظر خواجه نصرالدین توسی

اهل قلم	ارباب علوم و معارف اطبا (طبیبان) و شعرا فقها وقضات منجمان
اهل شمشیر	مقاتلان ومجاهدان اعوان ملک وحارسان دولت مطوعان وغازیان
اهل معامله	تجار محترفه ارباب صناعات
اهل مزارعه	اهل حرث فلاحت برزگران ودهقانان

پرسش های نمونه

۱- موج اول حمله ی مغول به ایران چه پیامد هایی داشت ؟

جواب : این هجوم با کشتار جمعیت و ویرانی شهر ها اسارت صنعت گران هنرمندان زوال کشاورزی و تعطیلی مراکز علمی و آموزشی همراه بود صفحه ی ۱۱۴

۲- مهمترین رسالتی که دیوان سالاران وعالمان ایرانی در دوره ی نا مسلمانی مغول ها به عهده گرفتند چه بود ؟ توضیح دهید .

جواب : تلاش برای مهار خشونت و رفتار های خود سرانه ی فاتحان مغول و آشنایی آنان با فرهنگ اسلامی و ایرانی و آداب کشور داری صفحه ی ۱۱۵

۳- فراز و فرود شهر و شهر نشینی را دردوره ی ایلخانان بررسی و تحلیل کنید

جواب : با هجوم مغولان زندگی شهری دچار زوال وافول گردید تخریب زیر ساختهای شهری ومهجرت گسترده ی مردم از مناطق شهری از نتایج آن بود مغولان بر اساس یاسای چنگیزی از شهر نشینی گریزان بودند اما در سایه ی تلاش دیوان سالاران ایرانی به شهرنشینی روی آوردند و در دورنا ایلخانان شهر نشینی رونق گرفت تیموریان به رونق شهر نشینی کمک نمودند صفحه ی ۱۱۹

۴- گروه بندی اجتماعی ایران در عصر ایلخانی چه وضعیتی داشت ؟

جواب : براساس نوع معیشت سه گروه عشیره روستایی و شهری و جامعه به دودسته ی فرادستان و فرودستان

تقسیم میشدند صفحه ی ۱۲۰

۵- وضعیت تجارت ایران در عصر ایلخانان و عوامل موثر بر آن را شرح دهید .

جواب : کشور گشایی های چنگیز و تیمور موجب شد که سرزمین های وسیعی در قاره ی پهناور آسیا به لحاظ سیاسی

یک پارچه و متحد شوند و زمینه ی تجارت بین المللی فراهم آید. صفحه ی ۱۲۲

کلید واژگان

ایلخان : خان تابع به طور مشخص منظور هولاکو خان مغول مورد نظر است

ربع : ایوان و عمارت ربع رشیدی یعنی ایوان و عمارت رشیدی

شعبه غازان : شعبه شام (شهرک) مشخصا مربوط به دوران غازان خان

یاسا : قانون و مقررات چنگیز که بر گرفته از آداب و رسوم مغولان گفته های چنگیز و روش او در اداره ی جامعه بود

یرغو : دادگاهی بر پایه ی یاسای چنگیزی

تزوکات : گفته های تیمور فرامین تیمور